

INGLIZ TILIDAGI IDIOMA(FRAZEOLOGIZM)LARNING TAHLILI. O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI O'XSHASH IDIOMALAR

Qoraboyev Azimjon Yoqubjonovich

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Toshkent, 100149, O'zbekiston Respublikasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14868585>

Annotatsiya: Ushbu maqolaning maqsadi: ingliz tilidagi idiomatik iboralar tahlil qilish orqali xalq mentaliteti, turmush tarzi haqida, ulardagi o'ziga xoslikni o'rganish. Shubhasiz, chet tilini o'rganish ham yangi milliy madaniyatni anglash, unga oshno bo'lishga urinishdir. Dunyodagi har qanday tilning ajralmas qismi va o'ziga xos xazinasini bo'lgan frazeologizmlar bu tanishuvga ayniqsa kuchli hissa qo'shishi mumkin. Frazeologizmlar xalqning ko'p asrlar tarixini, madaniyati va turmush tarzining o'ziga xosligini aks ettiradi. Shuning uchun ularni o'rganish juda muhimdir. Ushbu maqolada idiomalar keng miqyosda tekshiriladi. Matnda maqol va matallardan ham foydalaniladi va ular umumiy nom bilan "idiomatik iboralar" tushunchasi orqali ifodalanadi.

Kalit so'zlar: Idioma, ibora, ko'chma ma'no, madaniyat, frazeologiya, obrazlilik, urf-odat, an'ana, o'ziga xoslik, din, geografik joylashuv.

Idioma (frazeologizm) tilning muhim ekspressiv vositasidir. Idioma mustaqil ma'noga ega bo'lgan turg'un iboradir. Aksariyat hollarda idiomalar xalq tomonidan yaratilgan va shuning uchun oddiy odamlarning qiziqishlari va kundalik faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Idiomatik iboralar xalqning mehnati, hayoti va madaniyati bilan bog'liq fikrlarni aks ettiradi. Ular tilning milliy o'ziga xosligini, boshqa tillardan farqini to'liq ochib beradi. Demak, idiomalarning asosiy maqsadi nutqqa alohida ifodalilik, takrorlanmas o'ziga xoslik, aniqlik va obrazlilik berishdir.

Idiomatik iboralarining madaniy qiymati ular mazmunining inkor etilmaydigan haqiqiyligidir. Ularni tahlil qilish orqali mamlakat tarixini kuzatib borish, uning urf-odat va an'analari bilan qisman tanishish, shu tilda so'zlashuvchi xalqlarning mentaliteti haqida tushunchaga ega bo'lish mumkin.

Idiomatik iboralarni tahlil qilish mezonlarini aniqlash uchun ushbu iboralarining tabiatiga eng kuchli ta'sir ko'rsatadigan omillarni aniqladik. An'anaviy ravishda bu omillarni ikki guruhga bo'lish mumkin:

1. Tashqi omillar - mamlakatning geografik joylashuvi, qo'shni davlatlar bilan aloqalari, iqlim sharoiti va boshqalar.

2. Ichki omillar - kundalik turmush va iqtisodiy rivojlanish xususiyatlari, din, an'analari, urf-odatlar va boshqalar.

1-1. Ingliz tilidagi idiomalar tahlili.

I. Tashqi omillar:

1. Boshqa davlatlar bilan munosabat

Buyuk Britaniya tarixi haqida gapiradigan bo'lsak, ingliz tilida gollandlarni juda yoqimsiz ko'rinishda ifodalaydigan frazeologik birliklar mavjudligi qiziq. Buni Angliya asrlar davomida Gollandiya bilan dunyodagi birinchi raqamli dengiz davlati bo'lish uchun kurashganligi bilan izohlash mumkin. Ikki davlat o'rtasidagi bu o'ziga xos qarama-qarshilik ingliz frazeologiyasida o'z aksini topgan. XVII asrga kelib Angliyada "golland"(Dutch) so'zi "begona" ma'nosini oldi ("tushunarsiz", "g'ayrioddiy" ma'nosida). Quyida "Golland"(Dutch) so'zi ishtirok etgan ingliz frazeologik birliklariga misollar keltirilgan:

Dutch bargain- mast holatda tuzilgan shartnoma;

Dutch courage- mast odam jasorati;

in Dutch- muammoli vaziyatda(qolmoq);

to talk like Dutch uncle- aql o'rgatmoq(so'zma-so'z tarjimasi)golland amakidek gapirmoq

1. Iqlim

Shubhasiz, iqlim odamlarning mentalitetiga katta ta'sir ko'rsatadi va shunga mos ravishda idiomatik iboralar tegishli bo'lgan so'zlashuv nutqida o'z ifodasini topadi.

Ma'lumki, Buyuk Britaniyaning iqlimi bulutli ob-havo bilan ajralib turadi. Bu "yomg'ir" ("rain") so'zi ishtirok etgan ko'plab ingliz maqollarining mavjudligini tushuntiradi:

It never rains but it pours - (so'zma-so'z tarjimasi) tashvish(balo,ofat) yomg'ir bilan kelmaydi, jala(to'fon) bilan keladi;

Rain at seven, fine at eleven - (so'zma-so'z tarjimasi) 7 da yomg'ir, 11 da ochiq(yaxshi) havo;

Keep something for a rainy day - (so'zma-so'z tarjimasi: yomg'irli kunga asrab qo'ymoq) qora kunga saqlamoq(asrab qo'ymoq);

II. Ichki omillar

1. Din

Barcha xalqlarda bo'lgani kabi inglizlarda ham dinning hayotdagi o'rni juda kattadir. Ingliz tilida "God"(Xudo), "Devil"(Shayton) so'zlari ishtirok etgan idiomatik iboralarning ko'pligi fikrimizga asos bo'ladi. Quyida ulardan misollar keltiramiz:

He that serves God for money will serve the devil for better wages- (so'zma-so'z tarjimasi) pul uchun xudoga xizmat qilgan inson ko'proq pul uchun shaytonga ham xizmat qiladi;

Lord helps those who help themselves - (so'zma-so'z tarjimasi) Xudo o'ziga yordam beradiganga yordam beradi(ya'ni: xudoning yordamiga ishon, lekin to'xtama);

Man proposes but God disposes - (so'zma-so'z tarjimasi) inson taxmin qiladi, xudo amalga oshiradi;

Open not your door when the devil knocks - (so'zma-so'z tarjimasi) shayton taqillatganda eshikni ochma;

The devil lurks behind the cross - (so'zma-so'z tarjimasi) shayton xochning ortiga yashiringan;

2. Iqtisodiyot

Tarixan Angliya poytaxti London shahri dunyo iqtisodiy markazlaridan biridir. Londonda dunyodagi eng katta fond birjalaridan biri joylashgan. Shu sababli ham ingliz tilida "money"(pul) va boshqa iqtisodiyotga doir idiomatik iboralarni uchratish mumkin.

Time is money - (so'zma-so'z tarjimasi) vaqt bu puldir(Vaqting - naqding);

No bees, no honey; no work, no money - (so'zma-so'z tarjimasi) asalarisiz asal, ishsiz pul bo'lmaydi;

It is better to be born lucky than rich - (so'zma-so'z tarjimasi) boy bo'lib emas, baxtli bo'lib tug'ilgan yaxshiroq;

3. An'ana

Ingliz xalqi urf-odatlarini haqida gapirganda, Angliyada eng ko'p iste'mol qilinadigan ichimlik choy ekanligini ta'kidlash kerak. Inglizlar choy tayyorlash va choy ichish jarayoniga alohida e'tibor qaratadilar. Natijada, ingliz tilida "cup of tea" iborasi bilan bir nechta idiomatik iboralar hosil bo'lgan.

cup of tea(so'zma-so'z tarjimasi) choy finjoni – inson(ayol), subyekt.

Frazeologik birlikning tarkibiy kengayishi ingliz tilida yangi ma'nolarni keltirib chiqargan.

an old cup of tea – kampir;

an unpleasant cup of tea – yoqimsiz odam;

to be one's cup of tea – yoqimli;

2-1. O'zbek va ingliz tillaridagi o'xshash idiomalar.

O'zbek va ingliz tillari tarixan bir – biriga yaqin tillar bo'lmasada, boshqa dunyo tillarida bo'lgani kabi bu tillar orasida ham o'xshash idiomalar mavjud. Bu jihat turli millat, turli mafkura egalari dunyoqarashi, mentalitetida biroz bo'lsa ham o'xshashlik borligini ko'rsatib beradi. Quyida shunday idiomalardan namunalarni keltirib o'tamiz.

I. Mazmunan aynan bir xil qo'llanuvchi idiomatik iboralar.

Appetite comes with eating - Ishtaxa tanovul payti ochiladi;

A cat and dog life - It va mushukday yashash;

To be in seventh heaven - Yettinchi osmonda uchmoq;

To take oneself in hand - O'zini qo'lga olmoq;

To get out of the bed on the wrong side- Chap tomoni bilan turmoq;

Open-hearted - ochiq ko'ngil;

To look for a needle in a haystack- Somon ichidan igna qidirmoq;

The dogs bark, but the caravan goes on = The moon doesn't heed the barking of dogs - It hurar , karvon o'tar;

Better late than never - Hechdan ko'ra kech yaxshi;

Make a mountain out of a molehill - Pashshadan fil yasamoq.

II. Obrazlar almashtirilgan holda qo'llanuvchi idiomatik iboralar.

As two peas - Ikki suv tochisiday(o'xshash);

Hungry as a hunter- Itday och;

The rotten apple injures its neighbours – Bitta tirraqi buzoq butun podani buzadi;
To kill two birds with one stone - Bir o'q bilan ikki quyonni urmoq;
Be on nettles - Ignaning ustida o'tirgandek.

Xulosa.

Til shunchaki inson dunyosi va uning madaniyatini aks ettirmaydi. Tilning eng muhim vazifasi - u madaniyatni saqlab, uni avloddan-avlodga yetkazadi. Shu boisdan ham til shaxs, milliy xarakter, etnik jamoa, xalq, millatning shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Tildagi idiomalarda, ya'ni milliy xususiyatga ega bo'lgan qatlamda qadriyatlar tizimi, jamoat axloqi, dunyoga, odamlarga, boshqa xalqlarga munosabati saqlanadi. Frazologizmlar, maqollar, matallar bir madaniyat bilan birlashgan muayyan jamoaning turmush tarzi, geografik o'rni, tarixi va an'alarini eng aniq tasvirlaydi.

Til xalq madaniyatini saqlaydi, saqlagan holda keyingi avlodlarga yetkazadi. Ushbu ishda biz idiomatik iboralar orqali ingliz xalqining mentaliteti bilan tanishdik.

Til nafaqat o'z xalqining madaniyatini, uning ijtimoiy tuzilishini, mentalitetini, dunyoqarashini va yana ko'p narsalarni aks ettiribgina qolmay, balki o'zida to'plangan ijtimoiy-madaniy axborotni ham saqlaydi va keying avlodga yetkazadi, bu esa o'z o'rnida keyingi avlodlar shakllanishining eng muhim va samarali usuli bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E. Radford – Unusual words and how they came about
2. R. Spears – Essential American idioms
3. П. Смит – Фразеология английского языка
4. Longman – Dictionary of English idioms
5. <http://www.english-in-memory.com>
6. <http://www.xrefer.com>
7. <http://www.bartleby.com>
8. <http://www.rubricon.ru>